

Fenomenul folclorismului în literatura artistică basarabeană a anilor '60

Mariana Niță

Problema relației dintre literatură și folclor își justifică actualitatea în sensul că timpul a îmbogățit și a renunțat *folclorismul* contemporan: fenomen cu semnificații extinse. El este legat de problema caracterului popular și de specificul național al literaturii, de tipul eroilor și de atitudinea creatorilor față de spiritualitatea de tip folcloric, toate – fenomene demne de analiză. În prezenta comunicare vom încerca să desprindem natura și, eventual, formele de manifestare ale folclorismului din anii '60, să relevăm trăsăturile și să discernem noile lui semnificații, să-l investigăm în relație cu procesul literar general, cu direcțiile și căutărilor lui caracteristice.

Fenomenul *folclorismului* a cunoscut diverse și profunde implicații în evoluția literaturii, ajungând astăzi să însemne apelul conștient al scriitorului la estetica folclorică. Ca fenomen intermediar dintre folclor și literatură a constituit obiectul unui număr impunător de studii, care au extins parametrii de investigație și interpretare, oferindu-ne astăzi aprecieri elocvente, elaborate din perspective variate și complexe, punându-ne la dispoziție diverse instrumente perfecționate de cercetare. Am dori să menționăm că investigațiile inițiale se refereau doar la depistarea izvoarelor și constatarea elementelor folclorice în operele literare, precum și la simpla consemnare a coincidenței prozodice dintre versurile poezilor și poezia populară. În acest sens, V. M. Gațac observa, în mod justificat, că investigarea relațiilor literaturii cu folclorul aduce, de obicei, în sfera de atenție a cercetătorilor contactele și legăturile nemijlocite – folosirea de către scriitor a imaginilor și subiectelor folclorice, asimilarea unor modalități poetice etc. „Importanța acestor factori e indiscutabilă, zice folcloristul, dar limitându-ne la ei riscăm să prezentăm fenomenul în mod unilateral, există folclorism sau nu, îl aprobăm sau nu ... Literatura e raportabilă la folclor nu numai pentru că absoarbe în sine cutare sau cutare elemente concrete ale lui. Ea e legată de creația populară orală și într-un sens mai general – ca o etapă succesivă a dezvoltării estetice”[1]. Ulterior, însă, cercetările relațiilor folclorului cu literatura s-au înmulțit și au avansat, astfel încât studiile mai recente despre interferențele dintre folclor și literatură au reliefat un nou nivel teoretic de cercetare, care acoperă cu argumente și concluzii noi fenomenul *folclorismului* inițial. Contribuții esențiale la cercetarea acestui aspect științific au adus: U. Dalgat, P. Vâhodțev, M. Bahtin, N. Cravțov, L. Emelianov, V. Bazanov, V. Sidelnicov, V. Gațac, Ion T. Alexandru, iar în Basarabia și-a expus punctul de vedere în această privință cercetătoarea E. Botezatu în lucrarea *Poezia și folclorul: puncte de joncțiune*.

Pentru unii dintre cercetătorii menționați mai sus fenomenul *folclorismului* este legat, în primul rând, de preocupările lor ca folcloriști, acestea consemnând

doar aspectul teoretic al problemei. Alții, însă, urmăresc manifestarea fenomenului în creația unor literaturi sau scriitori. În aceste studii sunt comentate tangențele și diferențele dintre literatură și folclor, problema interacțiunii cu folclorul fiind raportată la problema individualității creatoare, la măiestria artistică a autorilor. Fenomenul *folclorismului* este interpretat din punct de vedere istoric, în concordanță cu perioadele literare, astfel încât este privit ca o componentă indisolubilă a procesului literar în ansamblu, iar sfera investigațiilor s-a extins în sensul cuprinderii literaturilor naționale.

Un deosebit interes pentru interacțiunea folclor – literatură a fost consemnat și la cercetătorii basarabeni. Au fost investigate unele contacte cu folclorul în opera cronicarilor. S-au menționat rezonanțele folclorice în opera lui A. Donici [2], C. Stamati [3], C. Negruzzi [4], A. Russo [5] ș. a. Importantă pentru problema aflată în discuție a fost apariția studiului *Literatura moldovenească și folclorul*, în care un colectiv de autori investighează fenomenul *folclorismului* în operele unor scriitori din secolul al XIX-lea. Ulterior, problema folclorismului ajunge a fi o componentă și o verigă esențială în căutările și orientările artistice, atât ale anilor '60, cât și a deceniilor următoare. Deceniile acestea ne pun la dispoziție un vast sistem de forme și formule ale colaborării cu creația poetică a poporului. Când vorbim despre intensificarea relațiilor literaturii cu folclorul, ne gândim nu numai la numărul impresionant de scrieri cu rezonanțe folclorice, ci și la schimbările de substanță ale *folclorismului*: pe plan estetic, anii '60 marchează trecerea la forme mai complexe și mai mature de legătură cu folclorul. Se îmbogățește nu numai conceptul de actualitate, dar și cel de legătură cu viața și spiritul poporului; se îmbogățesc individualitățile creatoare, formele de asimilare ale tradițiilor; se aprofundează răspunderile sociale ale oamenilor de condei, se conturează larga lor deschidere spre viață, spre inima și conștiința poporului, larga lor receptivitate la creația populară orală, astfel încât *folclorismul* capătă un caracter cultural-estetic reprezentativ.

S-au făcut investigații ale fenomenului de folclorism în poezie. Concludente sunt observațiile despre elementele etno-folclorice din poemul *Andrieș* de E. Bucov [6]. S-a revenit la importanța creației populare și „căutarea de armonii folclorice” în opera lui G. Meniuc [7]. Investigații serioase din perspectiva viziunii poetice folclorice au fost întreprinse referitor la creația a doi scriitori: A. Lupan [8] și Gr. Vieru [9]. Un important studiu despre manifestarea acestui fenomen în poezie i se datorează criticului literar E. Botezatu [10].

Folclorismul a fost consemnat și în alte genuri literare. Nu putem să trecem cu vederea studiul lui A. Hropotinschi *Izvor veșnic întineritor* [11] despre influențele folclorice în proza contemporană. Referitor la creația literară a scriitorului V. Beșleagă, se menționează că acesta și-a făcut inițierea aprofundând operele cronicarilor, ale clasicilor, precum și folclorul [12]. Cercetătorul basarabean I. Ciocanu, în lucrarea sa *Podurile vieții și ale creației*, analizând monografic proza lui I. C. Ciobanu, formulează o serie de observații privind trăsăturile artistice ale romanelor, concluzionând că „Natura comicului lui se confundă nu o singură dată cu natura comicului creației populare orale, un șir de situații ale romanului

constând din glume, pătărâanii, prujituri și din alte specii de origine folclorică. Acest tip de comic imprimă romanului un bogat colorit etnografic, național” [13]. Și criticul N. Bilețchi, elaborând o sinteză a eposului românesc, constată strânsa legătură dintre proza basarabeană și creația populară orală [14]. De asemenea, sunt cunoscute câteva studii privind contactul direct al literaturii cu unele specii folclorice concrete: au fost investigate elementele baladești în poezie [15], valorificarea bocetului popular [16], motive și modalități ale poveștii în circulația literară, fascinația cântecului popular în poezie, valențele expresive ale descântecului și blestemului în creațiile literare ș.a.

Înainte de a stabili care sunt semnele concrete ale fenomenului în anii ‘60, am menționa că, în contextul specific în care s-au născut și dezvoltat cultura și literatura română, s-a constatat permanența filonului folcloric ca substrat al întregii literaturi culte, asigurându-se, astfel, o fizionomie unitară a spiritualității românești și constituind chiar prima trăsătură distinctivă a specificului ei național. Din această perspectivă ni se pare revelatoare și foarte sugestivă importanța pe care criticul G. Călinescu o acordă folclorului nostru nu numai pentru „incontestabila lui valoare”, adică, pentru valorile sale intrinseci etice, estetice, filosofice, stilistice etc., ci, și pentru faptul că „literatura modernă spre a nu pluti în vânt s-a sprijinit pe el în lipsa unei lungi tradiții culte, mai ales fiind foarte mulți scriitori de origine rurală...” [17]

Originea rurală a scriitorilor a determinat, la începutul anilor ‘60 apariția unor lucrări cu un reviriment liric mai pronunțat și cu o apropiere mai intimă de creația populară orală – toate sunt scrise cu sentimentul bine conturat al tradiției: *Frate al pământului* de A. Lupan, *Balada haiducească* de P. Cruceniuc, *Lume, dragă lume* de P. Zadnipru, *Firicel de floare rară* și *Dor* de A. Busuioc ș. a.

Jumătatea a doua a anilor ‘60 aduce în atenția exegeților o serie de lucrări ce confirmă, cu mai multă vigoare, atât revirimentul liric, cât și ridicarea folclorismului la o nouă dimensiune. Se impun menționate: *Legea găzduirii* de A. Lupan, *Vremea lerului* de G. Meniuc, *Poezii și poeme* de N. Costenco, *Vâltoarea dorului* de P. Cruceniuc, *Dragostea noastră cea de toate zilele* și *Cartea dorului* de L. Deleanu. În această jumătate de deceniu se afirmă o nouă generație de poeți de origine țărănească, „copiii anilor ‘30” (P. Boțu), care, fără a cunoaște tezaurul poeziei clasice, învățau la școlile accesibile pe timpuri. Nu întâmplător, Gr. Vieru și-a numit generația sa „folclorică”: „Într-un fel generația noastră este folclorică. Creația populară a exercitat o influență covârșitoare asupra noastră. Am împrumutat de la folclor nu atât ritmul exterior, metafora, cât accentul interior, dramatic” [18]. Ritmurile dramatice se fac resimțite în volumele: *Numele tău* și *Trei iezi* de Gr. Vieru, *Panoplie* și *Continente* de P. Boțu, *La mijlocul ierbii* de I. Vatamanu, *Balade* de S. Vangheli, *Univers intim* de D. Matcovschi, *Constelația dragostei* de G. Ciocoi, *Îndărătnicia pietrei* de An. Codru, *Aripi pentru Manole* de G. Vodă, *Întoarcerea lui Călin* de An. Ciocanu, *Cântarea ființării mele* de I. Bolduma ș. a. Are loc o deplasare a conștiinței estetice spre lirism și reflexivitate, cresc rezonanțele meditative ale poeziei [19].

Interacțiunea cu creația populară orală se realizează prin cultivarea baladescului de către marea majoritate a scriitorilor (N. Costenco, P. Boțu, I. Bolduma), prin filtrări lirice directe (An. Codru, D. Matcovschi), prin elemente de gândire și înțelepciune populară (Gr. Vieru, An. Codru).

Punctele prin care are loc comunicarea literaturii cu folclorul sunt aceleași pe parcursul evoluției acestei interacțiuni folclorico-literare. Pe de o parte: fondul operelor artistice ne facilitează constatarea unor tangențe sigure cu folclorul – motive, idei, tipologii umane (modele prototipale de eroi), semnele unui univers uman specific, descoperit în circumstanțele specifice de ordin istoric, geografic, climateric, tipologic, conflicte administrate într-o viziune originală ș. a. Folclorul continuă să fie o sursă directă pentru subiecte – tipul de personaje, fundalul și atmosfera, fabula și conflictul sunt, nu de puține ori, tangente la creația populară orală („*Răscoala*” de N. Costenco). Pe de altă parte, chiar lirica continuă să comunice cu folclorul prin mijloacele de formă (tipul de „narațiune”, tiparele compoziționale, modul de exteriorizare a sentimentelor, metrica și echilibrul sonor al versurilor, sistemul metaforic și în genere formele tropice caracteristice ș. a.).

Folclorismul acestui deceniu se caracterizează prin faptul că el cuprinde toate speciile și genurile – implicarea baladescului și a dramaticului, intensificarea elementului convențional, inclusiv a convenționalului de legendă și de poveste – trăsături recunoscute de mai multe literaturi. Scriitorul V. Vasilache se servește de sugestiile alegoriei și de structura și sistemul de convenții ale poveștii. Structura narativă a lui I. Druță vădește o strânsă legătură cu folclorul, „un pronunțat spirit de basm”; sunt exploatate formele orale ale povestirii – „basmale, balada, snoava, taclalele la șezătoare, pătărăniile, țărăniile”, iar compoziția lucrărilor „certifică și ea influența folclorului, evocarea poartă sigiliul baladei” [20]. Semnul de identitate al autorului ar fi corelarea mai multor elemente folclorice – povestea, balada, cântecul, legenda ș. a. (*Mătușa Odochia, Povestea furnicii, Balade din câmpie, Balada celor cinci motănași* ș. a.). Proza scurtă basarabeană apelează deseori la modalitățile snoavei, legendei și poveștii (G. Meniuc, V. Ioviță, I. Burgiu). Dramaturgia contemporană a asimilat, într-o formă nouă, elementul de baladă și de cântec (I. Druță, D. Matcovschi). Chiar și publicistica a cunoscut intersectarea cu creația populară: G. Malarciuc, de exemplu, în *Scrisori din casa părintească* evocă unele episoade istorice în lumina unei viziuni de legendă; L. Damian, I. Vatamanu, M. G. Cibotaru exploatează elementul de cântec și de baladă etc.

Folclorismul anilor ‘60 se caracterizează printr-o sinteză a diferitelor elemente folclorice: poezia populară influențează nu numai asupra liricii (în mod tradițional), ci și asupra romanului; eposul eroic se resimte în poem, poezia ritualurilor este exploatată în poezia lirică și în dramaturgie etc. Uneori chiar și în aceeași operă se întâlnesc motive de cântec istoric și de bocet, rezonanțe din poezia ritualurilor și din baladă, blesteme și cântece de leagăn – organicitatea aliajului depinde în fiecare caz concret de talentul și priceperea fiecărui scriitor de a transpune sentimente și stări în forme variate.

De asemenea, *folclorismul* anilor ‘60 poate fi pus în legătură cu noua valorificare a literaturii clasice și cu schimbările pozitive din limba literară –

scriitorul acestor decenii manifestă un deosebit interes pentru valorile tradiționale, inclusiv pentru graiul vorbit, pentru expresiile idiomatice și modalitățile stilistice ale folclorului. Concluzia ar fi că *folclorismul* acestor ani vine ca o continuare a unui proces îndelungat, cu tradiții filtrate prin ani și decenii, cu amplificări de concepte și de perspective, ajungând la o fază superioară comparativ cu folclorismul anterior.

Note:

1. Gațac V. M., *Roman i folclor*, în *Roli folcliora v razvitii literatur narodov SSSR*, Moscova, Nauca, 1975, p.16-17.
2. Bogaci G., Grecu I., *Alexandru Donici*, Chișinău, Editura Cartea moldovenească, 1966.
3. Ciocanu V., *Constantin Stamati. Viața și opera*. Chișinău, Editura Știința, 1981.
4. Corbu H., *Cu privire la noțiunile de popor și poporanietate în literatură* Corbu H., *Folclorul în creația și conștiința artistică a lui Constantin Negruzzi*, în *Literatura moldovenească și folclorul*, Chișinău, Editura Știința, 1982.
5. Corbu H., *Scriitorul și procesul literar*, Chișinău, Editura Literatura artistică, 1980.
6. Cibotaru S., *Scriitorul și timpul*, Chișinău, Editura Literatura artistică, 1979.
7. Botezatu E., *Cheile artei*, Chișinău, Editura Literatura artistică, 1980; Dolgan M., *Crez și măiestrie artistică*, Chișinău, Editura Literatura artistică, 1982.
8. Corbu H., *Letopiseț al timpului*, Chișinău, Editura Literatura artistică, 1982.
9. Cimpoi M., *Întoarcerea la izvoare*, Chișinău, Editura Literatura artistică, 1985.
10. Botezatu E., *Poezia și folclorul: puncte de joncțiune*, Chișinău, Editura Știința, 1987.
11. Hropotinschii A., *Evoluția prozei*, Chișinău, Editura Literatura artistică, 1979.
12. Hropotinschii A., *Treptele creației – trepte ale măiestriei*, Chișinău, Editura Literatura artistică, 1981.
13. Ciocanu I., *Podurile vieții și ale creației*, Chișinău, Editura Literatura Artistică, 1978, p.149.
14. Bilețchi N., *Romanul și contemporanietatea*, Chișinău, Editura Știința, 1984.
15. Botezatu E., *Janrovoie svoeobrazie balladnoi poămî*, în *Puti hudojestvenîh iscanii sovremennoi sovsetskoi literaturî*, Chișinău, Editura Știința 1982.
16. Botezatu E., *Poisc v souize s tradiției (roli narodnîh pricitanii v sovremennoi poăzii)*, în *Folclorniye nasledie narodov SSSR i sovremennosti*, Chișinău, Editura Știința, 1984, p.224-245.
17. Călinescu G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p.60.
18. Saca S., *Aici și acum*, Chișinău, Editura Lumina, 1976, p.207.
19. Botezatu E., *Poezia meditativă moldovenească*, Chișinău, Editura Literatura artistică, 1977.
20. Cimpoi M., *Un univers artistic*, în *Maturitate*, Chișinău, 1967, p.311.

Le phénomène folklorique dans la littérature artistique bessarabienne des années-‘60

Le problème de la relation entre le folklore et la littérature justifie son actualité grâce au temps qui a enrichi et a renoué le folklore des années '60, ce phénomène ayant des larges significations. Il est lié au caractère populaire et au spécifique national de la littérature, au type des héros et à l'attitude des créateurs envers la spiritualité de type folklorique, tous ceux étant des phénomènes dignes d'être analysés. Donc, on constate ultérieurement la nature et éventuellement les formes d'expression du folklore de cette décennie, on relève ses traits et ses nouvelles significations, on le recherche en relation avec le processus littéraire général, avec ses directions et ses recherches caractéristiques.